

WILLIAM CECIL A KRIZE RANĚ ALŽBĚTINSKÉ ANGLIE (1558–1560)

Miroslav Beneš¹

William Cecil, první baron z Burghley,² byl již za svého života historiky popisován jako jeden z nejmocnějších a nejschopnějších politiků alžbětinské Anglie. Z postu nejbližšího poradce anglické královny Alžběty I. z rodu Tudorovců³ spoluutvářel po několik desetiletí zahraniční politiku Anglie, čímž se výrazně podílel na jejím rozkvětu. Jeho politický talent a nemalé zásluhy však byly v průběhu staletí upozaděny díky přetrvávajícímu zájmu o panování královny Alžběty. Bez zkušeností a politického umu Williama Cecila by však Alžbětina vláda neměla dlouhého trvání. Byl to totiž právě první baron z Burghley, kdo královně v průběhu vrcholící evropské reformace a protireformace pomohl nalézt cestu z mezinárodní krize, ve které se Anglie v roce 1558 nacházela, a skrze plán na sjednocení Britských ostrovů pod Alžbětinou nadvládou zajistit bezpečí anglických hranic i přetrvání protestantské víry na půdě ostrovních království.

Předmětem zkoumání této studie se proto stala unifikační vize Williama Cecila, k jejímuž zrodu dle jeho návrhů téměř došlo v letech 1558–1560.⁴

¹ Autor článku je doktorantem Historického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

² William Cecil (*13. září 1520 – †4. srpna 1598) byl syn Richarda Cecila a Jany Heckingtonové. Více viz ALFORD, Stephen: *Burghley: William Cecil at the Court of Elizabeth I.* London 2008; LOADES, David: *The Cecils: Privilege and Power Behind the Throne.* London 2007; ALFORD, Stephen: *The Early Elizabethan Policy: William Cecil and the British Succession Crisis (1558–1569).* Cambridge 2002; CROFT, Pauline: *Patronage, Culture and Power: The Early Cecils.* London 2002; GRAVES, Michael: *Burghley: William Cecil, Lord Burghley.* London 1998; SMITH, Allan: *William Cecil: The Power Behind Elizabeth.* New York 1971; READ, Conyers: *Mr Secretary Cecil and Queen Elizabeth.* London 1962; HUME, Martin: *The Great Lord Burghley: A Study in Elizabethan Statecraft.* London 1898.

³ Alžběta I. z rodu Tudorovců (*7. září 1533 – †24. března 1603) byla od roku 1558 anglická královna, dcera Jindřicha VIII. a jeho druhé manželky Anny Boleynové. Více viz LOADES, David: *Elizabeth I.* London 2006; REX, Richard: *Elizabeth I.* Stroud 2003; STARKEY, David: *Elizabeth: The Struggle for the Throne.* New York 2001; HAIGH, Christopher: *Elizabeth I.* London 2000; MACCAFFREY, Wallace: *Elizabeth I.* London 1993; NEALE, John: *Queen Elizabeth I.* Chicago 1992; SOMERSET, Anne: *Elizabeth I.* New York 1991; ERICKSON, Carolly: *The First Elizabeth.* New York 1983; JOHNSON, Paul: *Elizabeth I.* New York 1974.

⁴ První hraniční bod představuje rok nástupu Alžběty I. na anglický trůn, popř. též rok nástupu Williama Cecila do nejvýznamnějších úřadů ve službách královny Alžběty. Druhý hraniční bod označuje podepsání smlouvy z Edinburhu, která pro Anglii znamenala konec popisova-

Krizi alžbětinské Anglie se již zabývalo nemalé množství historiků,⁵ jejichž výzkumy se však nevěnovaly přínosu, který představovala již zmiňovaná vize prvního barona z Burghley. Z tohoto důvodu si tato studie klade za cíl představit genezi krize raného alžbětinského státu zasazenou do kompozice Cecilova plánu na sjednocení Britských ostrovů.

Po svém nástupu na trůn, na podzim roku 1558, neměla královna Alžběta I. čas na sprádání jakýchkoliv plánů vedoucích k sjednocení Britských ostrovů, neboť byla nucena řešit problémy, které zdědila po svých předchůdcích. Jindřich VIII., protektor Somerset⁶ i Marie I. Tudorovna⁷ totiž v uplynulých desetiletích výrazně přispěli k rozmachu vyostřených nálad mezi Anglií a aliancí Francie a Skotska. Již zmiňované nepřátelství přerostlo v otevřený konflikt, ve kterém na jedné straně stála Anglie pod vládou Marie I. z rodu Tudorovců spolu se svým manželem a spojencem Filipem II. Habsburským,⁸ a na straně druhé stála Francie Jindřicha II. z rodu Valois⁹ spolu se Skotskem

né krize a dočasnou konsolidaci poměrů na půdě Britských ostrovů. Oba zmíněné mezníky tak ohraničují období vhodné pro zkoumání sblížování Anglie a Skotska, popř. zrodu Cecilovy unifikační vize. Více viz KOVÁŘ, Martin: *První léta alžbětinské Anglie*. Historický obzor, 10, 1999, s. 50–51.

⁵ Viz pozn. 1 a 2.

⁶ Edward Seymour, vévoda ze Somersetu (*1506 – †1552) byl strýcem a hlavním rádcem mladického Edwarda VI., jehož jménem spravoval zemi jakožto lord protektor. Z hlediska zahraniční politiky se snažil vést Anglii stejným směrem, který již dříve určil Jindřich VIII., proto již v roce 1547 vedl tažení do Skotska. Jeho snažení ale skončilo neúspěchem a pouze zapříčinilo přísun francouzských jednotek do Skotska. V roce 1552 byl vévoda ze Somersetu sesazen ze svého postu a popraven. Více viz SKIDMORE, Chris: *Edward VI: The Lost King of England*. New York 2007; MACCULLOCH, Diarmaid: *The Boy King: Edward VI and the Protestant Reformation*. New York 2001; LOACH, Jennifer: *Edward VI*. New Haven 1999.

⁷ Marie I. z rodu Tudorovců (*18. prosince 1516 – †17. listopadu 1558) byla od 19. července 1553 anglickou královnou z rodu Tudorovců. Dcera Jindřicha VIII. Tudora a jeho první ženy Kateřiny Aragonské. Více viz EDWARDS, John: *Mary I: England's Catholic Queen*. New Haven 2011; DUFFY, Eamon: *Fires of Faith: Catholic England under Mary Tudor*. New Haven 2009; RICHARDS, Judith: *Mary Tudor*. London 2008; PORTER, Linda: *The Myth of „Bloody Mary“: A Biography of Queen Mary I of England*. New York 2007; LOADES, David: *The Reign of Mary Tudor*. London 1991; TITTLER, Robert: *The Reign of Mary I*. London 1991.

⁸ Filip II. Habsburský (*21. května 1527 – †13. září 1598) byl od roku 1556 španělský král, od roku 1580 král Portugalska z dynastie Habsburků. Syn Karla V. a Isabely Portugalské. Přežil čtyři manželství, nejprve se oženil s Marií Portugalskou, po její smrti s Marií I. Tudorovnou, poté s Alžbětou z Valois a nakonec s Annou Rakouskou. Proslavil se především bojem proti protestantismu. Více viz PATTERSON, Benton: *With the Heart of a King: Elizabeth I of England, Philip II of Spain, and the Fight for a Nation's Soul and Crown*. New York 2007; PARKER, Geoffrey: *The Grand Strategy of Philip II*. New Haven 2000; KAMEN, Henry: *Philip of Spain*. New Haven 1999; LOADES, David: *The Reign of Mary Tudor*.

⁹ Jindřich II. z rodu Valois (*31. března 1519 – †10. července 1559) byl od roku 1547 francouzským králem z rodu Valois, druhý syn Františka I. a Claudie Francouzské. Z jeho manželství

ovládaným královnou regentkou Marií de Guise,¹⁰ která měla zastupovat zájmy své dcery Marie I. Stuartovny, ale namísto toho utužovala mocenskou spolupráci se svými francouzskými příbuznými z rodu de Guise¹¹ a umožňovala tak nárůst francouzského vlivu na skotskou vnitřní politiku.

V počátcích roku 1558 bylo patrné, že se válka pro Anglii nevyvíjí vůbec dobře, protože v dané době francouzská armáda úspěšně dokončila obléhání přístavního města Calais, čímž ovládla poslední zbytky anglického území na evropském kontinentu.¹² V důsledku ztráty města Calais došlo k zásadní proměně anglického postavení v rámci mezinárodní politiky. Anglie od ledna 1558 již nebyla vnímána jako součást evropského kontinentu, protože na území Francie nadále neměla žádné državy. Leden 1558 se tak měl stát počátkem symbolické izolace, která měla být o to silnější, že Anglie nejen ztratila kontrolu nad svými „dveřmi do Evropy“, ale ke všemu je „předala“ do rukou svého úhlavního nepřítele, který do budoucna získal ideální strategickou polohu pro ohrožování Britských ostrovů. V popisované době se v Anglii začaly rychle šířit obavy z možné francouzské invaze, která nyní byla větší hrozbou než kdykoliv předtím.¹³

Míru anglických obav z hrozby francouzské invaze potvrzuje dopis napsaný ještě v době vlády královny Marie I., který 20. února 1558 napsal lord

s Kateřinou Medicejskou se narodili tři synové: František II., Karel IX. a Jindřich III. Více viz BAUMGARTNER, Frederic: *Henri II, King of France, 1547–1559*. Durham 1988; KNECHT, John: *French Renaissance Monarchy: Francis I and Henry II*. London 1996.

¹⁰ Marie de Guise (*22. listopadu 1515 – †11. června 1560) byla manželka Jakuba V. Stuarta a regentka v letech 1554–1560 místo dcery Marie Stuartovny. Více viz CARROLL, Stuart: *Martyrs and Murderers: The Guise Family and the Making of Europe*. Oxford 2009; MERRIMAN, Marcus: *The Rough Wooings: Mary Queen of Scots, 1542–1551*. East Ponton 2000.

¹¹ Nejvýznamnějším francouzským představitelem rodu de Guise byl v dané době František de Guise, druhý vévoda de Guise, což byl bratr skotské regentky Marie de Guise. Slávu a vysoké postavení si vydobyl v průběhu válek mezi Anglií a Francií, když v roce 1558 dobyl přístavní město Calais. Po smrti Jindřicha II. vládl Francii prostřednictvím mladého Františka II. a Marie Stuartovny. V roce 1563 byl však zavražděn hugenoty. Více viz MUNNS, Jessica: *Aspiration, Representation and Memory: The Guise in Europe, 1506–1688*. London 2016; CARROLL, Stuart: *Martyrs and Murderers: The Guise Family and the Making of Europe*. Oxford 2009.

¹² SUTTON, Dana (ed.): *Annales Rerum Anglicarum et Hibernicarum Regnante Elizabetha*. California 2001, s. 30.

¹³ Za vlády tudorských králů se Anglie s Francií vždy střetávala na francouzské půdě a nebezpečná pro ni proto byla především severní hranice se Skotskem, které s Francií již dávno uzavřelo spojenectví zaměřené primárně na poskytnutí vzájemné podpory v případě vojenského napadení ze strany Anglie. Po ztrátě Calais se ale situace zcela změnila, protože se boj mohl kdykoliv přesunout na anglickou půdu. Ohrožena tak již nebyla jen hranice severní, ale také jižní a východní. Více viz SUTTON, D. (ed.): *c. d.*, s. 30–31.

William Paget¹⁴ Thomasovi Parrymu¹⁵ a Williamu Cecilovi. William Paget v něm píše: „...Francouzi každý den sílí díky své trpělivé práci...ale my sílíme jen v těžkopádnosti a zbabělosti. Jestliže nás Francouzi napadnou z moře nebo ze Skotska, tak je možné, že do války vstoupí i španělský král jako náš přítel a spojenec. Pokud se neutkáme ani s jedním [myšlena Francie a Skotsko], tak poroste strach z obou...“¹⁶ Z dopisu vyplývá, že si vrcholní představitelé anglické aristokracie byli v dané době plně vědomi, jak špatného stavu anglické armády, tak tradičních směrů, ze kterých mohl přijít francouzský vpád. William Paget však v citovaném textu otevřeně kritizuje nečinnost anglické vlády, která může být lehce ztotožňována i se zbabělostí, popř. může ve zbabělost přerůst. Je pravděpodobné, že se prostřednictvím výše citovaného dopisu Paget snažil anglickou vládu vyprovokovat k rozhodným krokům, které by Anglii uchránily před tím, aby ji musel zachraňovat španělský král.

Výše zmiňovaný dopis je jasným důkazem toho, že se po ztrátě Calais Anglie dostala do defenzivního postavení. Právě popisovaný stav věcí přetrvával až do nástupu královny Alžběty I., kdy do zmiňované politické hry zasáhl francouzský král Jindřich II., který na mezinárodní úrovni otevřel otázku Alžbětiny dědičké právo na vládu nad Anglií,¹⁷ přičemž sám vyvíjel ne-

¹⁴ William Paget (*1506–†1563) – byl anglický politik a státník, který se díky své přizpůsobivosti udržel na nejvyšších státních postech během vlády tří tudorských panovníků. Po smrti Marie I. již nebyl jmenován do žádného úřadu, ale jeho rady byly i nadále vysoce ceněny. Více viz LOADES, David: *The Reign of Mary Tudor*; GAMMON, Samuel: *Statesman and Schemer: William, First Lord Paget, Tudor Minister*. Hamden 1973.

¹⁵ Thomas Parry (*1515–†1560) byl dlouholetým členem dvora Alžběty I. Ta Parryho v roce 1558 povýšila do šlechtického stavu a jmenovala jej členem státní rady. Více viz LOADES, David: *Elizabeth I.*; MACCAFFREY, Wallace: *Elizabeth I*. London 1993; ERICKSON, Carolly: *c. d.*

¹⁶ „The Frenche grow every Day more and more patientes laboris, vigiliarum, inediae, sitis etc. and we grow socordes and ignavi etc. ...If the Frenche shuld invade us by See, or by Scotland, the King of Spayne wold also enter as our Frend or our Foe. If we take Part with nether of them, they will fasten theyr Fete both of them here...“ HAYNES, Samuel (ed.): *A Collection of State Papers relating to Affairs In the Reigns of King Henry VIII King Edward VI Queen Mary and Queen Elizabeth: From the years 1542–1570*. London 1740, s. 208–209.

¹⁷ Zmiňovaná dědičná práva upravil prostřednictvím zákonů sám Jindřich VIII., přičemž posledním z těchto nařízení byl tzv. Třetí zákon o nástupnictví z roku 1543. Ten rušil platnost předešlých zákonů o nástupnictví z let 1534 a 1536. Dále navrácel princeznám Marii a Alžbětě postavení legitimních potomků Jindřicha VIII. Pořadí v rámci nástupnictví mělo být upraveno tak, aby první v pořadí byl Edward VI. a jeho děti, potom děti Jindřicha VIII. a jeho tehdejší ženy Kateřiny Parrové, a potom Marie s Alžbětou, popř. jejich děti. Podmínkou však bylo, že se Marie s Alžbětou nesmí provdat bez souhlasu státní rady. TANNER, Joseph (ed.): *Tudor Constitutional Documents A. D. 1485–1603 with an Historical Commentary*. Cambridge 1922, s. 397–400.

malé úsilí, aby byla Alžběta I. všech zmiňovaných nároků zbavena, což by způsobilo, že by její tituly přešly na jeho snachu Marii Stuartovnu.¹⁸

Anglii však stále zbýval jeden významný spojenec, a to španělský král Filip II. Habsburský, který se za každou cenu snažil o udržení spojení proti Francii. Jeho největší obavou totiž byla francouzská dominance nejen nad Skotskem, nýbrž nad celými Britskými ostrovy, čemuž hodlal za každou cenu zabránit. Po smrti anglické královny Marie I., proto Filip II. vyslal ke dvoru královny Alžběty I. poselstvo s nabídkou sňatku, který mu měl zajistit udržení stávajících titulů, moci i protifrancouzské koalice.¹⁹

Jak ale ve své práci uvádí William Camden: „Královna ve své mysli velmi moudře zvážila manželství, ve kterém by se provdala za manžela své zemřelé sestry...“²⁰ Královna Alžběta si totiž byla plně vědoma problémů, které způsobila svatba Jindřicha VIII. s Kateřinou Aragonskou, ženou jeho zesnulého bratra, což samo o sobě bylo církví zakázáno, ale na základě soudních jednání a papežského souhlasu povoleno.²¹ Navzdory tomu všemu se právě na církevní zákazy odvolával sám Jindřich VIII., když žádal o rozvod. Vše se dalo vyřešit papežským dispensem, ale ani papežský výnos by nedokázal přelkenout další skutečnost, a to že Alžběta byla protestantka a Filip II. byl katolík, který by po nástupu na anglický trůn pokračoval v rekatolizaci, která v Anglii probíhala již za jeho prvního manželství s Alžbětinou sestrou Marií.

Ve strážlivém a opatrném hodnocení Filipových pohnutek vedoucích k nabídce sňatku se kupodivu shoduje řada historiků zabývajících se dějinami alžbětinské Anglie. Například americký historik Conyers Read²² ve svém

¹⁸ Marie Stuartovna začala v roce 1558 opravdu užívat titulatury určené anglické královně. Po smrti Jindřicha II. tak Marie spolu s Františkem II. užívala titulaturu „Francis and Mary by the Grace of God King and Queene of Scotland, England and Ireland,“ tj. „František a Marie z milosti Boží král a královna Skotska, Anglie a Irska.“ V práci Williama Camdena není do výčtu zařazen francouzský královský titul, protože oba jmenovaní jsou popisováni v rámci sporů o anglické nástupnictví. Za zmínku však stojí fakt, že anglická královna Alžběta I. byla ode dne své korunovace titulována jako „Queen of England, France, and Ireland, Defendresse of the Faith,“ což v překladu znamená „Královna Anglie, Francie a Irska, ochránkyně víry.“ K samotné titulatuře se vztahovala královská práva a výsady, a proto Marie Stuartovna vlastní pečeť rozšířila o znaky Anglie a Irska. Jakožto královna jednotlivých výše jmenovaných zemí mohla od jednotlivých armád požadovat poslušnost, což Anglii mohlo v době války způsobit řadu závažných problémů. SUTTON, D. (ed.): *c. d.*, s. 28, 31, 48.

¹⁹ SUTTON, D. (ed.): *c. d.*, s. 30.

²⁰ „The Queene, when shee had in her minde most advisedly considered of this marriage of a woman with her deceased sisters husband...“ Tamtéž, s. 30.

²¹ Tamtéž.

²² Conyers Read (*1881–†1959) byl americký historik, který se ve své výzkumné činnosti specializoval na anglické dějiny 15. a 16. století. Conyers Read byl profesorem vyučujícím na univerzitách v Chicagu a Pennsylvánii. Mezi jeho nejznámější díla patří READ, Conyers: *Mr.*

výzkumu tvrdil, že Filip II. chtěl využít situace a v podstatě prostřednictvím „nezkušené“ Alžběty rozšířit svou sféru vlivu.²³ Obdobně na Filipovu motivaci nahlížel Stephen Alford,²⁴ Wallace MacCaffrey²⁵ a řada dalších. Skotská historička Jane Dawson²⁶ však došla ke zcela odlišným závěrům. Filip II. si podle ní uvědomoval, že má dost vlastních problémů ve Středomoří, a proto se chtěl vyhnout další válce s Francií. Navzdory tomu ale Anglii neholdal nechat na pospas francouzskému konkurentovi, a proto spíše udržoval otevřenou otázku sňatku, spojenectví a další spolupráce.²⁷

Bez ohledu na opravdovou motivaci Filipa II. vedlo Alžbětino odmítnutí k dalšímu prohloubení mezinárodní izolace, ve které se Anglie nacházela. Nevzrostlo jen nebezpečí francouzské invaze, ale také došlo ke zhoršení vztahů s jediným potenciálním spojencem Anglie, což se nakonec projevilo i v rámci diplomatických jednání v Cateau-Cambresis, kde Španělsko hájilo vlastní zájmy a na anglického spojence bralo ohled již pouze sporadicky.²⁸

Secretary Walsingham and the Policy of Queen Elizabeth. New York 1978; READ, Conyers: *The Government of England Under Elizabeth.* Washington 1960; READ, Conyers: *Lord Burghley and Queen Elizabeth.* London 1960; READ, Conyers: *Mr. Secretary Cecil and Queen Elizabeth* (dále jen *Mr. Secretary Cecil*). London 1955.

²³ READ, C.: *Mr Secretary Cecil*, s. 125.

²⁴ Profesor Stephen Alford je specialistou zkoumajícím raně novověké britské dějiny. V současné době vyučuje na University of Leeds. Ve svých výzkumech se zaměřuje především na politiku, politické myšlení a anglickou monarchii v průběhu 16. století. Z jeho publikační činnosti můžeme jmenovat například ALFORD, Stephen: *Edward VI: The Last Boy King.* London 2014; ALFORD, Stephen: *The Watchers: A Secret History of the Reign of Elizabeth I.* London 2012; ALFORD, Stephen: *Burghley: William Cecil at the Court of Elizabeth I.* London 2008; ALFORD, Stephen: *Kingship and Politics in the Reign of Edward VI.* Cambridge 2002.

²⁵ Wallace MacCaffrey (*1920–†2013) byl americký historik a odborník na dějiny raně novověké Anglie, který léta vyučoval na Harvard University. Mezi jeho nejvýznamnější publikace patřily MACCAFFREY, Wallace: *Elizabeth I: War and Politics, 1588–1603.* Oxford 1992; MACCAFFREY, Wallace: *Queen Elizabeth and the Making of Policy, 1572–1588.* Princeton 1981; MACCAFFREY, Wallace: *The Shaping of the Elizabethan Regime.* London 1969.

²⁶ Jane Dawson je skotská historička specializující se na dějiny raně novověkého Skotska, popř. na dějiny čtyř zemí utvářející Britské ostrovy, a to na dějiny Anglie, Irska, Skotska a Walesu. V současné době vyučuje na University of Edinburgh. Z její rozsáhlé publikační činnosti můžeme jmenovat knihy jako DAWSON, Jane: *John Knox.* New Haven 2015; DAWSON, Jane: *Scotland Re-formed, 1488–1587.* Edinburgh 2007; DAWSON, Jane: *The Politics of Religion in the Age of Mary. Queen of Scots: the Earl of Argyll and the Struggle for Britain and Ireland.* Cambridge 2002.

²⁷ DAWSON, Jane: *William Cecil and the British of Early Elizabethan Foreign Policy.* History Vol. 74. Edinburgh 1989, s. 196–216.

²⁸ William Camden jako příčinu španělské lhostejnosti uvádí zničení obchodního konkurenta v oblasti, přičemž předáním Calais do rukou Francouzů mělo být dosaženo zvýšení významu přístavů, které byly ovládány Španěly. Viz SUTTON, D. (ed.): *c. d.*, s. 30.

Snaha o ukončení válečného konfliktu, naštěstí pro Anglii, vycházela i ze strany ostatních účastníků, díky čemuž byla mírová jednání zahájena ještě před skonem Marie I. Již v březnu 1558 do Skotska dorazily francouzské rozkazy, ve kterých stálo, že: „Na žádost a v zájmu královny vdovy [myšlena Marie de Guise] slibujeme, že nebudeme činit ani trpět jakékoliv vpády nebo útoky proti hranicím Anglie. Tyto útoky nebudou činit ani vojáci z jakéhokoliv národa, který podléhá našemu velení. Toto příměří začíná šestého dne měsíce března a končí šestého dne následného května. Tento termín byl dohodnut mezi hrabětem z Northumberlandu na straně jedné, a hrabětem de Baudouel na straně druhé.“²⁹ V dodatku tohoto dopisu bylo také uvedeno, že případná nedopatření a konfrontace budou řešeny diplomatickou cestou.³⁰ Proč ale Francie usilovala o nastolení míru právě v době, kdy vyhnala poslední Angličany z kontinentu, získala Calais³¹ a disponovala početnou posádkou na území Skotska? Odpověď se skrývá již v otázce samotné. Francie v roce 1558 dosáhla vrcholu svých mocensko-politických plánů, ale každé vítězství musela draze zaplatit. Země potřebovala čas na načerpání nových sil, a proto pozornost Francie směřovala spíše k sňatku Marie Stuartovny a dauphina Františka, která se uskutečnila 24. dubna 1558.³²

Spolu s rokem 1559 přišla řada zlomových změn. První z nich bylo jmenování Thomase Howarda, vévody z Norfolku,³³ vrchním vojenským veli-

²⁹ „Promectons á l'instance & au defir de la Roynie Douairiere & Regente de ce dit Royaume, de ne faire, n'y souffrir estre faicts aucunes courses, ou Invasions dedans les limites & frontieres d' Angleterre, par les gens de Guerre, qui sont soubz nostre Charge, de quelque Nation qu'ils, soient, durant la Trefve, qui commence le sixieme Jour du present Mois de Mars, & finira le sixieme Jour de May ensuivant, prise & accordee par Monsieur le Comte le Northumberland d'une part, & Monsieur le Conte de Baudouel d'aulture, entre les deux Royaumes.“ HAYNES, S. (ed.): c. d., s. 209.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Za zmínku též stojí návrh smlouvy mezi Marií Stuartovnou a královnou Alžbětou, ve které francouzská strana nabídl, že by se v budoucnu nejstarší dcera Marie Stuartovny a dauphina Františka vdala za nejstaršího syna královny Alžběty, čímž by mu město Calais přinesla věnem. V opačném případě se Alžbětina nejstarší dcera měla provdat za nejstaršího syna Marie Stuartovny a dauphina Františka. Samotný návrh však byl jen důkazem francouzských snah o podmanění Anglie prostřednictvím sňatkové politiky, a proto byl anglickou královnou odmítnut. SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 37.

³² Krátce před uzavřením sňatku Marie Stuartovna podepsala tajnou smlouvu, podle níž odkázala Skotsko francouzskému poručení pro případ, že by z plánovaného svazku nevzešli žádní potomci. Kdyby se Marii a Františkovi II. narodil syn, tak by byl králem Francie i Skotska. Skotský parlament dále odsouhlasil, že po uzavření manželství skotská koruna přechází na Františka II. Více viz PORTER, Linda: *Crown of Thistles: The Fatal Inheritance of Mary Queen of Scots*. London 2014, s. 330.

³³ Thomas Howard, čtvrtý vévoda z Norfolku (*1536–†1572) – byl bratrancem královny Alžběty I. a jediným vévodou alžbětinské Anglie. Od roku 1559 byl velitelem anglických vojsk

telem při severní hranici Anglie, kde měl vévoda z Norfolku střežit město Berwick a jako královnin vyslanec jednat s Marií de Guise o odchodu francouzských jednotek ze Skotska.³⁴ Krátce poté byla francouzské rozpínavosti učiněna přítrž prostřednictvím nečekané smrti Jindřicha II., který byl smrtelně zraněn při turnaji a 10. července 1559 zemřel. Anglie tak v ideálním čase přišla o svého nejnebezpečnějšího nepřítele. Francouzskou korunu nyní zdědil František II.³⁵ a spolu s ním i Marie Stuartovna, která stále představovala hrozbu kvůli svým dědickým nárokům na anglický trůn.³⁶

Mocenský vzestup Marie Stuartovny, politická podpora francouzského rodu de Guise, nárůst počtu skotských lordů hlásících se k protestantské víře, neúspěšná jednání a teologické disputace na území Skotska – tohle všechno vedlo skotskou regentku Marii de Guise k přesvědčení, že je na čase, aby opustila jednací stůl a silou potlačila začínající skotskou reformaci. Její upřednostňování katolické šlechty a francouzských politických zájmů popudilo velkou část skotské aristokracie, která podporována bouřlivým kázáním Johna Knoxe povstala proti regentce a sebe sama začala označovat za lordy Kongregace.³⁷

Skotští vzbouřenci ale nedisponovali dostatečnou silou, aby dokázali soupeřit s Marií de Guise, vyhnali Francouze a zavedli protestantství jako skotské státní náboženství. Z tohoto důvodu vzbouřenci své naděje směřovali k anglické královně Alžbětě I. a k jejímu nejvlivnějšímu poradci Williamu Cecilovi,³⁸ kterému se tak v roce 1559 konečně naskytl vhodná příležitost k předvedení vlastního politického génia.

William Cecil, který měl řadu zkušeností již z let vlády Jindřicha VIII., popř. vlády protektorů Somerset a Northumberlandu,³⁹ si na základě ko-

při hranici se Skotskem a ochráncem města Berwick. Více viz WILLIAMS, Neville: *A Tudor Tragedy: Thomas Howard, Fourth Duke of Norfolk*. London 1989.

³⁴ Nesmíme totiž zapomínat na fakt, že v této době stále ještě probíhala mírová jednání z Cateau-Cambrésis, přičemž zboření francouzských opěrných bodů ve Skotsku bylo jednou z projednávaných podmínek. SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 39; HAYNES, S. (ed.): c. d., s. 211.

³⁵ František II. z rodu Valois (*19. ledna 1544 – †5. prosince 1560) byl od roku 1559 francouzský král z dynastie Valois, nejstarší syn Jindřicha II. a Kateřiny Medicejské, bratr budoucích králů Karla IX. a Jindřicha III. Více viz BAUMGARTNER, Frederic: *France in the Sixteenth Century*. New York 1995; HOLT, Mack: *The French Wars of Religion*. Cambridge 1995.

³⁶ WORMALD, J.: c. d., s. 100–101; WARD, Adolphus: *The Cambridge Modern History: The Wars of Religion 1559–1610*. Vol. 3. Cambridge 1969, s. 264–265.

³⁷ SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 45, 47–48.

³⁸ Tamtéž, s. 48.

³⁹ John Dudley, vévoda z Northumberlandu (*1504–†1553) zaujal místo králova strýce, kterého nechal popravit ve vykonstruovaném procesu v lednu 1552. Hlavním politickým cílem vévody z Northumberlandu bylo vyloučení Marie I. z nástupnické linie, čímž chtěl ochránit

respondence se skotskými protestantskými lordy⁴⁰ uvědomil, že v případě anglické pasivity skotská reformace padne a Anglie promarní jedinečnou příležitost, jak se dostat z dosavadního svízelného postavení. Cecil se poučil z chyb svých předchůdců a pochopil, že vojenská intervence do Skotska by Anglii způsobila pouze více problémů, proto se zrodila myšlenka směřující k vytvoření budoucí protestantské unie mezi Anglií a Skotskem, kde hlavní jednotící silou měla být protestantská víra. Cecilova plánovaná aliance měla být také východiskem z již dosti rozsáhlých bezpečnostních problémů, což znamená, že měla Britské ostrovy ochránit před vnější intervencí ze strany Francie.⁴¹

Svou vizi o možném spojení Anglie a Skotska William Cecil poprvé zmínil v dopise napsaném skotským lordům 5. srpna roku 1559, tzn. již po necelém měsíci od smrti francouzského krále Jindřicha II. Již v úvodu tohoto dopisu William Cecil napsal: „Je nutné zmínit, že Skotsko může dosáhnout nejvyšší spokojenosti pouze tehdy, pokud bude i nadále udržovat trvalý mír s královstvím Anglie, nebo spolu s ním může vytvořit jednotnou monarchii, k čemuž napomáhá skutečnost, že obě království jsou součástí jediného ostrova, který je odděluje od zbytku světa.“⁴² William Cecil ale nic nesliboval bez ohledu na vlastní zisk, a proto dal v citovaném dopise skotským lordům jasně na srozuměnou podmínky, po jejichž dodržení by mohlo potencionální spojení obou království fungovat.⁴³ Důraz kladl především na ukončení veškerých spojeneckých a vojenských dohod mezi Francií a Skotskem, přičemž Francii Cecil označuje jako odvěkého nepřítele Anglie, který vždy Skotsko využíval pouze jako nástroj vhodný k dosažení vlastních politických cílů. Cecil ale také uvádí, že k podobným událostem bude docházet neustále, pokud bude vláda nad Skotskem v rukou Francouzů namísto právoplatných skotských vládců.⁴⁴ Ve Skotsku však v srpnu 1559 nevládla právoplatná krá-

anglický protestantismus a podpořit nároky Jane Greyové, která byla ženou Northumberlandova nejmladšího syna. Více viz IVES, Eric: *Lady Jane Grey: A Tudor Mystery*. Oxford 2009; WILSON, Derek: *The Uncrowned Kings of England: The Black Legend of the Dudley*. London 2005; LOADES, David: *John Dudley, Duke of Northumberland*. Oxford 1996; BEER, Barrett: *Northumberland*. Kent 1973.

⁴⁰ CLIFFORD, A. (ed.): c. d., s. 375.

⁴¹ SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 48.

⁴² „Imprimis, It is to be noted, that the best worldly felicity that Scotland can have, is either to continue in a perpetual peace with the kingdom of England, or to be made one monarchy with England, as they both make but one isle, divided from the rest of the world.“ CLIFFORD, A. (ed.): c. d., s. 375.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž, s. 375–376.

lovna, ale pouze její regentka. Z tohoto důvodu se William Cecil vyjadřoval i o nápravě vnitropolitické situace ve Skotsku, která by se dozajista zlepšila, kdyby zemi vládl právoplatný vládce. Jelikož byla skotská královna ve Francii a doposud neměla žádného potomka, tak z hlediska dědičných práv měl nejvyšší nárok na vládu nad Skotskem rod Hamiltonů,⁴⁵ popř. jiný právoplatný dědic, který by zamezil rozpínavosti Francie a zajistil Skotsku zavedení protestantství jako nového státního náboženství, zachování všech dosavadních zákonů i samostatnosti skotského parlamentu.⁴⁶ Z citovaného dopisu tedy vyplývaly dvě možnosti pro urovnání anglo-skotských vztahů, buď uzavření míru a přátelská koexistence obou protestantských království, nebo sesazení stávající vlády a nastolení personální unie Anglie a Skotska, v jejímž čele by stála Alžběta I. a vybraný příslušník skotského rodu Hamiltonů.

William Cecil ve svém dopise požadoval další záruky, z nichž uvedu ty nejdůležitější. Skotští protestanti se museli zavázat k tomu, že se po přijetí protestantské víry osvobodí od poslušnosti Říma a katolické církve po vzoru Anglie. Dále budou Skotsko ve všech ohledech vždy spravovat pouze rodilí Skotové, přičemž všechny vojenské jednotky, pevnosti atd. budou pouze pod jejich kontrolou. Skotsko již nikdy nemělo vstoupit do války proti Anglii a skotští lordi nesměli nadále přijímat tituly a statky nacházející se v cizích zemích, po jejichž přijetí by mohli být vázání k porušení dříve jmenovaných slibů.⁴⁷

Pokud by skotský panovník opustil zemi, tak správa měla přejít do rukou skotského parlamentu, jehož činnost nesměla být nijak kontrolována ze strany Francie. V samotném listu je také zdůrazněno, že Marie Stuartovna musí být informována o žádostech lordů Kongregace, aby na ně mohla patřičně reagovat. Pokud si bude chtít nadále zachovat přízeň svého lidu, tak by měla osvobodit vlastní zemi od vlivu Francouzů a sama se ujmout vlády. V opačném případě by však její jednání mohlo být považováno za tyranství ve spolupráci s Francií, což by znamenalo, že Bůh může z jejích rukou odebrat práva na vládu nad skotským královstvím a předat je do rukou právoplatných dědiců.⁴⁸

⁴⁵ Rod Hamiltonů silně podporoval unifikační snahy Jindřicha VIII., čímž si získal značnou náklonnost ze strany Anglie, ze které profitoval i v letech 1558–1560. Přední postavení v nástupnické linii na skotský trůn ale rod Hamiltonů zaujímal již dříve. Nyní byly tyto nároky vyvedávány proto, že Hamiltonové podporovali skotskou reformaci, protestantské lordy a byli dobře zapsáni u anglické královny Alžběty I. Více viz WORMALD, J.: *c. d.*, s. 95–97.

⁴⁶ CLIFFORD, A. (ed.): *c. d.*, s. 376.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, s. 376–377.

Z formulace celého dopisu je patrné, že se William Cecil snažil získat důvěru Skotů, ale zároveň jasně vymezit pravidla, která by Anglii nabídla určité záruky. Již v úvodu proto uvádí podmínky, jejichž naplnění Skotům potvrzuje kontrolu nad vlastním územím, panstvími, pevnostmi atd. William Cecil si v podstatě klade hned několik požadavků, kterými dává skotským protestantům jasně najevo, že nikdo jiný nemůže spravovat jejich zemi, a že již nehrozí žádná hrozba ze strany Anglie. Požadavek vztahující se k nezávislosti skotských protestantů na Římu je poté již v podstatě samozřejmostí typickou pro všechny protestantské státy, a proto se dalo očekávat, že by ho Skotové měli též přijmout. Pro potenciální odstranění Marie Stuartovny a vznik jednotného království jsou však zásadní závěrečné argumenty, ve kterých William Cecil zdůrazňuje sílící pozici skotského parlamentu, který bude v podstatě rozhodovat o tom, jestli Marie Stuartovna nepoškozuje zájmy skotského lidu, za což by ji mohl parlament sesadit a korunovat právoplatné dědice, tzn. rod Hamiltonů.

Další důkazy o situaci, ve které lordi Kongregace prosí královnu Alžbětu o ochranu, ve svém díle doložil William Camden: „...neboť od doby, kdy se skotská královna provdala za dauphina, došlo ve správě království k mnoha změnám, protože cizí vojáci pustoší všechny kraje, nejvyšší úřady v království jsou plně v rukou Francouzů, a dokonce i hrady a silné pevnosti byly odevzdány do jejich rukou.“⁴⁹ Veškeré změny, neúspěchy a utrpení byly skotskými protestanty dávány za vinu Marii de Guise, neboť to byly její ambice, popř. ambice jejích příbuzných u francouzského královského dvora, které vedly Skotsko ke stále silnější provázanosti s Francií. To, co začalo sňatkem Marie Stuartovny a dauphina Františka, pokračovalo již zmíněným příchodem francouzských vojáků, kteří obsadili hlavní strategické body. S příchodem většího množství cizího vojska byl samozřejmě spojen i nárůst kriminality a nejrůznějších prohrůšek, kterých se vojáci dopouštěli na civilním obyvatelstvu, a proto není s podivem, že skotská šlechta začala vystupovat proti Marii de Guise.

Na základě již zmiňované korespondence začala pozvolná jednání mezi anglickými a skotskými protestanty, v důsledku čehož se anglická královna rozhodla poskytnout Williamu Cecilovi prostor k tomu, aby rozvinul plány, jejichž cílem měla být ochrana skotské suverenity a dosažení naprostého obratu v dosavadních anglo-skotských vztazích.⁵⁰

⁴⁹ „...from the time the Queen of Scots was married to the Dolphin, the government of the Kingdome was changed, forraigne Souldiers wasted all places, the highest Offices of the Kingdome were bestowed upon Frenchmen, the Castles and strong holds delivered into their hands...“ SUTTON, D. (ed.): *c. d.*, s. 48.

⁵⁰ Tamtéž, s. 48.

V průběhu srpna 1559 se tak u anglického dvora rozpoutaly rozsáhlé diskuse na téma, jestli má smysl skotské protestanty podpořit, či ne. Z popisovaných jednání se zchoval písemný záznam, ze kterého vyplývá, že se anglická rada nejvíce obávala vytvoření precedentu, podle nějž by se poddaný směl protivit Božím zákonům a veřejně vystupovat proti svému právoplatnému vládci, přičemž by ještě získával podporu ze strany jiného panovníka. Nebyly opomenuty ani takové důvody jako vyprovokování války s Francií,⁵¹ zrada ze strany Skotů nebo vytvoření aliance evropských katolických vládců, jejichž cílem by bylo zničení protestantské Británie.⁵²

William Cecil před sebou měl nelehký úkol, neboť musel přijít s takovým řešením, které by Anglii dalo dostatečnou záminku k zahájení podpory skotského souseda. Možnou politickou inspirací mohla Williamu Cecilovi být práce Niccola Machiavelliho, ta ale poskytovala pouze rady o tom, jak si vládu udržet, ne jakým způsobem ospravedlnit podporování otevřené rebelie proti králi.

Zdroj skýtající naprosto ideální argumenty k podpoře skotské reformace vytvářelo v průběhu 16. a 17. století hnutí tzv. monarchomachů,⁵³ jejichž práce byly pro vládce velmi nebezpečné, protože hlásaly právo poddaných na povstání proti svým utlačovatelům, i když se jednalo o právoplatného Bohem dosazeného monarchu. Monarchomachové například hlásali, že jediným cílem panování by mělo být blaho lidu, a pokud se král chová jako tyran a ubližuje svému lidu, tak má právě lid plné právo jej zbavit všech výsad udělených Bohem a předat je do rukou tomu, kdo se dokáže lépe starat o blaho svého lidu.⁵⁴ Žádnou z prací monarchomachů však William Cecil nemohl znát, neboť se hnutí začalo utvářet a veřejně projevovat až v období po roce 1572.

⁵¹ Válka s Francií byla nevyhnutelná. Rozdíl byl ale v tom, jestli se bojovalo pouze proti francouzským jednotkám ve Skotsku nebo proti francouzské armádě útočící na Anglii. Po smrti Jindřicha II. měla rodina Marie Stuartovny naprostou kontrolu nad rozhodováním Františka II., jehož jménem ve skutečnosti vládl Mariini strýcové. Ani oni však v této době nemohli skotské regentce poskytnout vojenskou podporu, protože ve Francii stále narůstala moc hugenotů. CLIFFORD, A. (ed.): c. d., s. 377–378.

⁵² Vůdcem odpůrců skotské invaze byl Sir Francis Bacon, švagr Williama Cecila. Bacon tvrdil, že Anglie nemá dostatek prostředků k tomu, aby vojensky a finančně podporovala skotské vzbouřence. Dle jeho názoru tato intervence jen vyčerpávala domácí zdroje a ohrožovala bezpečí Anglie. CLIFFORD, A. (ed.): c. d., s. 378.

⁵³ Monarchomachové byli skupinou teologů, učenců a autorů státoprávních prací, kteří silně ovlivnili myšlenky reformace i náboženské války raného novověku. Jejich práce a pojednání se většinou věnovaly kritice tradičních monarchií a tyranské vládě panovníků. Více viz WERNISCH, Martin: *Politické myšlenky evropské reformace*. Praha 2011, s. 332–333.

⁵⁴ Tamtéž.

I přesto všechno víme, že William Cecil udržoval pravidelné písemné kontakty s jedním z budoucích členů skupiny monarchomachů, který stejně jako on věřil v možné sjednocení Britských ostrovů pod jedinou vírou a vládcem. Zmiňovaným monarchomachem nebyl nikdo jiný než skotský teolog a reformátor John Knox, což bohužel pro Williama Cecila samo o sobě znamenalo více problémů než výhod. John Knox totiž v roce 1558 ve své práci, *The First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women*, kritizoval vládu žen natolik, že by argumentace založená na jeho práci vyvolávala u královny Alžběty znechucení.⁵⁵ Jakou jinou reakci mohl John Knox očekávat, když ve svém díle o ženách napsal: „Příroda, jak říkám, jim [myšleno ženám] dává do vínku slabost, křehkost, netrpělivost, zranitelnost a bláhovost. Zkušenosti prokázaly, že jsou nestálé, náladové, kruté a opomíjející smysl rad a vedení... Ale nyní se vraťme k další stránce přírody, která zahrnuje výjev vůle a nařízení samotného Boha... Tvrdím, že je zjevně nemožné, aby jakákoliv žena mohla vládnout a držet tak muže pod svou nadvládou. Bůh, první dle řádu stvoření, vyslovil kletbu a prokletí zaměřené proti ženě jako trest za její vzdor... Tvrdím, že žena ve své největší dobrotě byla stvořena proto, aby sloužila a poslouchala muže, nikoliv proto, aby jim vládla a poroučela. Muž nevzešel z ženy, ale žena z muže. Muž nebyl stvořen pro ženu, ale žena pro muže.“⁵⁶ Knoxova „reakce“ na vládu žen byla pro královnu Alžbětu a další evropské vládařky nepřijatelná, pro Williama Cecila však skýtala řadu možností. John Knox se ve svém díle velmi často odvolával na Boží vůli, popř. zákony jasně viditelné v přírodě, což bylo vhodné odkázání na tu nejvyšší možnou autoritu. Opakování Knoxových tezí a argumentů by před královnou Alžbětou nikdy neobstálo, ale poučení z nich mohlo Cecilovi dobře posloužit. Výše citovaný úryvek totiž mohl být vyobrazením dobré a špatné panovnice, přičemž královna Alžběta mohla být vykreslena jako ideální panovnice, kterou Bůh obdařil silou srovnatelnou s muži, jejíž vláda je tak oprávněná. Oproti tomu Marie de Guise s Marií Stuartovnou

⁵⁵ LAING, David (ed.): *The Works of John Knox*. Vol. 4. Edinburgh 1895, s. 374.

⁵⁶ “Nature, I say, doth paynt them furthe to be weake, fraile, impacient, feble, and foolishe, and exeriece hath declared them to be unconstand, variable, cruell, and lacking the spirit of counsel and regiment... But now to the second part of Nature, in the whiche I include the reveled will and perfect ordinance of God... I say, that it doth manifestlie repugne that any Woman shal reigne or beare dominion over man. For God, first by the order of his creation, and after by the curse and malediction pronounced against the woman, by the reason of her rebellion... First, I say, that woman in her greatest perfection was made to serve and obey man, not to rule and command him. Man is not of the woman, but the woman of the man. And man was not created for the cause of the woman, but the woman for the cause of man...”
LAING, D. (ed.): c. d., s. 374, 377.

mohly být znázorněny jako ženy, které jsou slabé, pro vládu zcela nevhodné, a proti nimž se muži bouří.⁵⁷

Srovnatelnou analýzu obdobného pramene ve svém díle uvedl také americký historik Conyers Read, který poukazoval na fakt, že John Knox své dílo kriticky směřoval pouze proti Marii de Guise, Marii Stuartovně, popř. Alžbětíně starší sestře Marii I. Tudorovně. Proti Alžbětě Knox nevystupoval, i když tak jeho dílo mohlo na první pohled působit.⁵⁸ Skotská historička Jane Dawson se ve svých výzkumech Knoxově tvorbě též věnovala a došla k závěru, že odpověď na položené otázky můžeme najít pouze po objasnění jeho osobní motivace, která jasně směřovala k vyhnání Francouzů, svržení Marie de Guise a sjednocení ostrovních království prostřednictvím protestantské víry, což tím pádem dokazuje, proč John Knox nikdy nevystupoval proti královně Alžbětě.⁵⁹

V důsledku rozporuplného přijetí Knoxových názorů u anglického královského dvora William Cecil raději v debatě o důležitosti pomoci skotským protestantům uplatnil argumenty, ve kterých můžeme nalézt podobnost s Johnem Knoxem leda v autoritě, ke které se autor odvolává: „Lze souhlasit s tím, že se podle obou zákonů – Božích i přírodních, každý vladař a veřejná vláda smí bránit nejen proti současnému nebezpečí, ale i proti nebezpečí, které nejspíše teprve přijde. Příroda a rozum učí každého člověka, politika i ostatní, aby ke své obraně užili stejných způsobů, které proti nim použije jejich protivník.“⁶⁰ V tomto proslovu se opět setkáváme s důkazem Cecilova vysokého diplomatického umu. William Cecil zde v podstatě nikoho nenabádá k činnosti, která by se protivila Božím i přírodním zákonům, navzdory tomu ale zdůrazňuje, že je dovoleno učinit takové kroky, s jejichž realizací by na jejich místě nepřítel neváhal. Skrze tuto argumentaci se tak dostáváme až k ospravedlnění preventivního úderu proti francouzským jednotkám na území Skotska, které by později mohly chtít napadnout sever Anglie.

K přesvědčení královny by ale osamocený argument nemusel stačit, a proto se William Cecil snažil doložit anglické přátelské vazby na skotského souseda, se kterým byly dobré vztahy utvářeny: „od věků k věkům, od krále ke králi, od parlamentu k parlamentu... a proto by měla anglická koruna ochraňovat svobody, práva, šlechtu i skotský lid před útlakem... stejně jako

⁵⁷ Tamtéž, s. 374.

⁵⁸ READ, C.: c. d., s. 138.

⁵⁹ DAWSON, Jane: *John Knox*. New Haven 2015, s. 184.

⁶⁰ “It is agreeable, both to the law of God and nature, that every prince and public state should defend it self, not only from perils presently seen, but from dangers that be probably seen to come shortly after. Nature and reason teacheth every person, politick or other, to use the same manner of defence that the adversary useth in offence.” CLIFFORD, A. (ed.): c. d., s. 378.

by měl císař ochraňovat Milán nebo království Čechů, neboť jsou vazaly říše.⁶¹ Na citovaném textu je patrné, že William Cecil cíleně snažil prezentovat Anglii jako odvěkého přítele Skotska, který nepodporuje vzbouřence, ale naopak jen dobrému sousedovi pomáhá v ochraně svobody a práva. Nijak zde nenaznačuje svržení právoplatného panovníka, popř. podřízení Anglii. V závěru proto zmiňuje vazalský poměr mezi císařem a Milánem nebo Čechami, aby ani slovem nenaznačil, že by se Skotsko mohlo stát vazalem Anglie.

Prostřednictvím obou výše zmiňovaných argumentů William Cecil úplně změnil způsob nahlížení na pomoc skotským protestantům. Jak již bylo výše zmíněno, tak z aktu podpory revoltujících poddaných v boji proti jejich právoplatnému panovníkovi učinil akt ochrany určený odvěkým přátelům anglického království, kteří v nouzi a strachu před útlakem požádali o pomoc, neboť je jim činěno příkoří a jejich vlastní král jim nemůže pomoci. William Cecil se navíc ve své argumentaci odvolává na nejvyšší autoritu – Boha, popř. na Božské právo a zákony – přírodní zákony, pomoc sousedovi.

William Cecil z výše zmiňovaných debat vyšel jako vítěz, kterému nejvíce času zabralo přesvědčování samotné královny Alžběty I.⁶² Její odmítání Cecilovy skotské politiky ale mělo odlišné důvody, než jaké měl zbytek Cecilových oponentů. Anglická královna se totiž obávala, že po plánovaných krocích papež uzná Marii Stuartovnu a Františka II. za právoplatné vládce Anglie, a tím zhorší Alžbětino postavení na mezinárodní politické scéně.⁶³ Podle Williama Camdena však nakonec samotná královna Alžběta mnohokrát užila upravené rčení římského císaře Valentiniana: „Měj Francii za přítele, nikdy ji však neměj za souseda.“⁶⁴

Na rozhodování o příslibení vojenské podpory však nebylo mnoho času, protože lordi Kongregace nadále pokračovali v jednáních s Marií de Guise. Ta se však odklonila od diplomacie a rozhodla se skotské protestanty rozdrtit dříve, než jim Anglie přispěchá na pomoc.⁶⁵ Tak rychlý vývoj událostí a hrozící pád vzbouřenců anglickou vládu vyděsil, a proto královna Alžběta

⁶¹ „...from age to age, from king to king, from parliament to parliament... and so consequently ought the crown of England to defend the liberties, the laws, the baronage, and people of Scotland, from oppression... no less than the emperor ought to defend the state of Milan, or the kingdom of Bohemia, being vassals to the empire.” CLIFFORD, A. (ed.): *c. d.*, s. 378–379.

⁶² Tamtéž, s. 378.

⁶³ Ze samotných jednání tedy vyplývá, že se Alžběta I. nepozastavovala jen nad otázkou víry, ale také nad otázkou potvrzení vlastní legitimacy. Právě spor o legitimnost Alžbětiniých práv na anglickou korunu se pro několik dalších desetiletí stal základním kamenem politického soupeření s Marií Stuartovnou. Více viz MACCAFFREY, W.: *c. d.*, s. 64–65.

⁶⁴ “Have the French thy friend, but not thy neighbour.” SUTTON, D. (ed.): *c. d.*, s. 49.

⁶⁵ CLIFFORD, A. (ed.): *c. d.*, s. 451–452.

neprodleně vydala souhlas k poskytnutí vojenské podpory, která měla být v nejbližší době stvrzena prostřednictvím smlouvy uzavřené v severoanglickém městě Berwicku, kam se vydala také anglická flotila s cílem bránit francouzským jednotkám ve vstupu do Skotska.

Důvodů k urychlenému přesunu anglické flotily do přístavu Berwick však bylo vícero, neboť se k Williamu Cecilovi donesla tajná zpráva o tom, že se Francie chystá do Skotska záhy poslat velkou flotilu, jejímž úkolem měla být podpora Marie de Guise.⁶⁶ Ve stejné době proto do Berwicku dorazila také část anglické armády, která měla ve městě přezimovat, čímž byla při severní hranici soustředěna dostatečná síla, která by případně mohla skotským protestantům přispěchat na pomoc.⁶⁷

Dohoda o zapojení anglických jednotek proti Francouzům bojujícím na území Skotska byla formálně potvrzena 25. února 1560 v hraničním městě Berwick, kde smlouvu o spolupráci stvrdil jménem královny Alžběty I. Thomas Howard, vévoda z Norfolku, na straně jedné a pověřený skotští šlechtici⁶⁸ jménem Jakuba Hamiltona, vévody z Chastellerault, druhého muže ve skotském nástupnictví, na straně druhé. Samotným základem smlouvy bylo obhájení boje skotských protestantských lordů proti královně regentce a Francouzům, který zde byl formulován jako boj za zachování starobylých zvyků, zákonů a svobod, dále jako obrana země před francouzským agresorem, který chce Skotsko podřídit své vůli a násilím jej připojit k vlastní zemi. Anglická strana tak prostřednictvím smlouvy přislíbila pomoc skotským protestantům a výměnou se jí dostalo ujištění, že: „pokud bude Anglie napadena Francouzi na této straně řeky Tyne, tak Skoti musí vyslat dva tisíce jezdců a tisíc pěších...“⁶⁹ Tento skotský slib ale působil spíše formálně, protože v dané době vzbouřenci neměli dost sil, aby pomohli sobě, natož Anglii.⁷⁰

Pro další prohlubování anglo-skotských vztahů bylo zásadní, že William Cecil smlouvu připravil tak, aby v ní nebyl ani náznak možného omezení skotské suverenity ze strany Anglie. Základem jeho dlouhodobých cílů totiž bylo budování důvěry mezi skotskými lordy Kongregace a Anglií. Tento tah měl spíše propagandistické tendence, které měly Skotům ukázat, že Anglie

⁶⁶ Tamtéž, s. 463.

⁶⁷ Kovář, Martin: *c. d.*, s. 54.

⁶⁸ Jménem Jakuba Hamiltona, vévody z Chastellerault, smlouvu z Berwicku podepsal Jakub Stuart, nevlastní bratr Marie Stuartovny, Patrik Ruthven, třetí lord z Ruthven, John Maxwell, rytíř z Terriclis, William Maitland z Lethingtonu, Jan Fischery z Pyttarronu a Jindřich Balnaves z Hallhill. HAYNES, S. (ed.): *c. d.*, s. 253–255.

⁶⁹ “If Englad is invaded by the French on this side of the River Tine, the Scots shall send 2000 Horse and 1000 Foot...” SUTTON, D. (ed.): *c. d.*, s. 50–51.

⁷⁰ HAYNES, S. (ed.): *c. d.*, s. 253–255.

zavrhl myšlenky na jejich podmanění. Dalším krokem, který měl doložit pravdivost Cecilova snažení, bylo vyslání vojenské podpory a vstup do společného boje proti francouzskému nepříteli.⁷¹

Anglická armáda proto počátkem dubna roku 1560 zahájila postup proti hlavní francouzské pevnosti Leith, přičemž podle Camdenových tvrzení bylo do boje vysláno na 1 200 jízdních a 6 000 pěších vojáků. Pevnost byla ve stejné době z moře obležena anglickým námořnictvem, které mělo bránit přísunu posil a zásob.⁷² Další postup ale skončil žalostným selháním, protože anglické jednotky nebyly na útok dostatečně připraveny. Neúspěch při obléhání pevnosti Leith tak způsobil, že se na půdě anglického parlamentu opět rozhořely debaty o smyslu skotského tažení, které odsuzovali především ti šlechtici, kteří své úřady zastávali ještě od časů Marie I. Tudorovny. Anglická královna se ale nakonec nechala přesvědčit a poslala do Skotska potřebné posily.

Královna Alžběta ale byla přesvědčena o nutnosti okamžitého zahájení diplomatických rozhovorů mezi všemi zúčastněnými stranami,⁷³ a proto na základě předchozího dění pověřila vedením diplomatických jednání Williama Cecila.⁷⁴ Cecil do Skotska nicméně nevyrazil sám, jako právního poradce s sebou vzal doktora práv Nicholase Wottona,⁷⁵ který měl nemalé zkušenosti již z jednání v rámci uzavření míru v Cateau-Cambrésis.

O průběhu Cecilovy diplomatické mise máme poměrně dobrý přehled díky průběžným hlášením Williama Cecila, ve kterých je zachycen složitý proces jednání, při kterém francouzský vyslanec nesměl o ničem rozhodovat

⁷¹ DAWSON, J.: c. d., s. 207–209.

⁷² SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 52.

⁷³ Královna Alžběta I. byla pod neustálým tlakem řady cizích velvyslanců. Kupříkladu vyslanci španělského krále Filipa II. Habsburského požadovali, aby bylo nepřátelství s Marií de Guise řešeno diplomatickou cestou. Filip II. Habsburský dále vyhrožoval, že pokud nedorazí k tomuto způsobu řešení, tak vystoupí proti Anglii a skotským vzbouřencům na straně Francie. Na základě nedávných španělsko-francouzských konfliktů bylo krajně nepravděpodobné, že tato výhrůžka dojde naplnění, ale ani anglická královna, ani William Cecil nemohli tento vývoj riskovat. Více viz PORTER, Linda: *Crown of Thistles: The Fatal Inheritance of Mary Queen of Scots*, London 2014, s. 370–371.

⁷⁴ SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 53.

⁷⁵ Nicholas Wotton (*1497–†1567) byl anglický diplomat, který Anglii posloužil především během mírových jednání v Cateau-Cambresis a během diplomatických jednání v Edinburghu v roce 1560, kde jménem královny Alžběty I. podepsal smlouvu z Edinburghu. Více viz ALFORD, Stephen: *Burghley: William Cecil at the Court of Elizabeth I.* London 2008; LOADS, David: *The Cecils: Privilege and Power Behind the Throne.* London 2007; ALFORD, Stephen: *The Early Elizabethan Policy: William Cecil and the British Succession Crisis (1558–1569).* Cambridge 2002; CROFT, Pauline: *Patronage, Culture and Power: The Early Cecils.* London 2002; GRAVES, Michael: *Burghley: William Cecil, Lord Burghley.* London 1998.

bez předchozí konzultace s Marií de Guise.⁷⁶ Již 10. června 1560, tzn. dva dny po napsání zmíněného hlášení, Marie de Guise zemřela.⁷⁷ Její smrt přišla jako „dar z nebe“, ale anglickým vyslancům pomohla jen částečně, protože všechny zúčastněné strany i nadále nekompromisně hájily své zájmy. Navzdory tomu byla 6. července 1560 zhotovena smlouva z Edinburghu,⁷⁸ kterou Cecilovi současníci vnímali jako jeden z jeho nejvyšších dosavadních úspěchů.⁷⁹ Na základě této smlouvy bylo potvrzeno, že francouzská armáda opustí Skotsko a předá legitimní vládu do rukou shromáždění dvanácti zvolených skotských lordů, na jejichž volbě se měl podílet skotský parlament a Marie Stuartovna. Toto zvolené shromáždění samozřejmě nemělo nahradit vládu Marie Stuartovny, ale pouze mělo spravovat zemi po dobu její nepřítomnosti. Za následníky skotské královny byl určen rod Hamiltonů, jehož příslušníci byli vážnými kandidáty pro sňatek s anglickou královnou Alžbětou I.⁸⁰

Protestantství tak v roce 1560 na půdě Britských ostrovů jasně zvítězilo jakožto převažující náboženství. Marie Stuartovna a František II. však smlouvu odmítli ratifikovat, a proto právoplatnost nástupnických práv Alžběty I. zůstávala i nadále nevyřešena. Smlouva z Edinburghu byla i tak vnímána jako vítězství diplomatického umu Williama Cecila, který v roce 1560 Anglii zajistil nejlepší diplomatické vztahy se severním sousedem za několik staletí a dopomohl k úspěšnému završení skotské reformace, což znamenalo též dosažení jeho plánů na vytvoření anglo-skotské protestantské unie. V závěru je nutno podotknout, že většina anglofonních historiků smlouvu z Edinburghu hodnotí jako jeden z největších úspěchů Williama Cecila a královny Alžběty.⁸¹ Někteří v jejím uzavření však spatřují pomyslnou pomstu Francii za ponížení, které Anglie pociťovala během mírových jednání v Cateau-Cambresis v roce 1559.⁸² V hodnocení přínosu smlouvy z Edinburghu vybočuje také skotská historička Jane Dawson, která nepřichází s běžnou glorifikací Williama Cecila, ale naopak klade důraz na fakt, že v případě všech zmiňovaných anglo-skotských smluv nešlo Cecilovi pouze o vyhnání francouzského nepřítele, ale především o naplnění vlastních plánů a ambicí, na jejichž konci mělo dojít k posílení moci šlechty v rámci celé anglo-skotské protestantské unie.

⁷⁶ HAYNES, S. (ed.): c. d., s. 324.

⁷⁷ SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 53.

⁷⁸ Tamtéž, s. 54.

⁷⁹ ALFORD, Stephen: *Burghley: William Cecil at the Court of Elizabeth I.* (dále jen *Burghley*). London 2008, s. 111; MACCAFFREY, W.: c. d., s. 65–66.

⁸⁰ SUTTON, D. (ed.): c. d., s. 54.

⁸¹ READ, C.: c. d., s. 191.

⁸² ALFORD, Stephen: *Burghley*, s. 111–112.

Jane Dawson ale také podotýká, že bez iniciativy skotských protestantských lordů by k naplnění Cecilovy politické vize nemuselo dojít již v roce 1560, popř. by se další směřování anglo-skotských vztahů vyvíjelo zcela odlišným způsobem.⁸³

Nicméně, byla to právě Cecilova anglo-skotská protestantská unie, kdo z Britských ostrovů úspěšně vyhnal francouzské vojáky a učinil tak konec starému spojení Francie a Skotska, čímž byla zabezpečena anglická severní hranice. Francie ke všemu začala být sužována vlastními problémy náboženského charakteru, a proto po uzavření smluv z Edinburhu přestala být na nějaký čas hrozbou, kdežto Anglie, William Cecil a královna Alžběta I. úspěšně překonali krizi, ve které se země nacházela v rozmezí let 1558–1560.

RESUMÉ

WILLIAM CECIL A KRIZE RANĚ ALŽBĚTINSKÉ ANGLIE (1558–1560)

Britské ostrovy byly v 16. století oblastí plnou změn náboženského i politického charakteru, jejichž provázanost s mezinárodní politickou situací byla často zásadní. Spojenectví se zde utvářela stejně rychle, jako zanikala. Mocenské soupeření Anglie a Skotska nebylo ničím novým, ale imperiální tužby Jindřicha VIII. zahájily éru tudorských tažení, jejichž výsledkem však nebylo sjednocení ostrovních království pod vládu anglického krále, nýbrž mezinárodní krize sahající až k počátkům vlády královny Alžběty I. z rodu Tudorovců.

Raně novověké vazby mezi Anglií, Skotskem a Irskem se stále jeví jako oblast na okraji odborného zájmu. Z tohoto důvodu tento výzkum přináší nejen vhled do otázky anglo-skotských vztahů 16. století, ale mapuje také genezi dosud neprobádané politické vize Williama Cecila, nejbližšího poradce královny Alžběty I., který léta usiloval o sjednocení Britských ostrovů pod vládou jediného panovníka a který již v letech 1558–1560 dosáhl naprostého obratu v oblasti anglo-skotských vztahů, čímž v podstatě položil základy pro vznik anglo-skotské protestantské unie.

Klíčová slova: William Cecil, Alžběta I., Tudorovci, Anglie 16. století, Stuartovci, Skotsko 16. století, anglická reformace, skotská reformace, anglo-skotská protestantská unie

⁸³ DAWSON, J.: *c. d.*, s. 102.

SUMMARY

WILLIAM CECIL AND THE CRISIS OF EARLY ELIZABETHAN ENGLAND (1558–1560)

The British Isles in the 16th century was an area filled with religious and political changes which were often fundamentally interconnected with the international political situation. Unions were quickly made as well as cancelled. The power rivalry between England and Scotland was not new. Nevertheless, the imperial wishes of Henry VIII. started a period of Tudor campaigns, which outcome was not a unity of insular kingdoms under the reign of the English king but an the international crisis which reached the beginning of the reign of Queen Elizabeth I. Early modern relations between England, Scotland and Ireland are yet at the margin of an academic interest. The research, therefore, brings an overview of English and Scottish relations in the 16th century and maps the genesis of unexplored political vision of William Cecil, the closest adviser of Elizabeth I. He tried to unify the British Isles under the reign of a sole sovereign and he accomplished absolute turn in English and Scottish relations in the scope of years 1558–1560. By this, he factually laid the foundations for the origin of the English-Scottish protestant union.

Keywords: William Cecil, Elizabeth I, the Tudors, England in the 16th century, the Stuarts, Scotland in the 16th century, English Reformation, Scottish Reformation, English-Scottish protestant union

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. Miroslav Beneš
Letná 531
507 91 Stará Paka
Česká republika
e-mail: miroslav.benes@uhk.cz